

د پخوانيو جوماتونو توپير د نن سره

ليکوال: ډاکټر معمار حشمت الله اتمر
پيڅليک: سلواغه ۱۴۰۴ لېږدي

Ketabton.com

سُورَةُ الرَّحْمٰنِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ الرَّحْمٰنِ
الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤﴾
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾
أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ
الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ
عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

ليکي پوهه:

سرليک: د پخوانيو جوماتونو توپير د نن سره

ليکوال: ډاکټر مهندس حشمت الله ،، اتمر ،،

ابدبټور:

د پڅښتنی ډيزان: ډاکټر مهندس حشمت الله ،، اتمر ،،

څپرندوی:

چاپشمپر: ۵۰

چاپ نېټه: میاشت – سلواغه / کال ۱۴۰۴

واټس اپ: +۹۳۷۹۹۳۷۶۹۹۸

برېښنالیک: atmar_hashmatullah@yahoo.com

د چاپ حقوق له لیکوال او څپرندوی سره خوندي دي، بی اخځ

ښوونې ترې د گټې اخیستنې اجازه نه شته.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

لړليک

چوپړی

سرليک

- ۱ پخښتی.....
- ۲ بسم الله الرحمن الرحيم.....
- ۳ د حمد سوره.....
- ۴ ليکي پوهه:.....
- ۵ لړليک.....
- ۷ تران (پيل، شروع، بريد).....
- ۹ د يادښتونو له پاره:.....
- ۱۰ پيليزه:.....
- ۱۰ عام ټکي په جوماتونو کې:.....
- ۱۵ پخواني جوماتونه.....
- ۱۵ قبا جومات:.....
- ۱۵ د جومات جوړول:.....
- ۱۸ د قبا جومات فضيلت:.....
- ۱۹ نبوي جومات:.....
- ۲۰ د نبوي جومات پيڅليک (پېښليک):.....
- ۲۰ د جومات د لومړي ودانۍ جوړول:.....
- ۲۹ د نړۍ جوماتونو ته لنډه کتنه او انځورونه.....
- ۹۷ د افغانستان پخواني جوماتونه.....

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

- .....
- د افغانستان پخواني جوماتونه او د هغه په انګړونو کې د ونو او بوتو کارونه
۱۰۳ .....
- د افغانستان نوي جوماتونه ۱۰۴
- اړينه فتوا لمری چوپړې ۱۱۵
- اړينه فتوا دوپيمه چوپړې ۱۱۶
- د ونو، بوتو او گلانو کرنې گټې او زيانونه، په جوماتونو کې ۱۱۷
- سرچينه: ۱۲۱
- د چاپ شويو کتابونو لست ۱۲۲
- د کار لاندې کتابونو لست ۱۲۶
- د امکان او وخت په صورت کې ۱۲۷
- د پخبنتی خټ ۱۲۸

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

تران (پيل، شروع، بريد)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ اِجْلَالًا
لِقُدْرَتِهِ، وَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ خُضُوعًا لِعِزَّتِهِ، وَصَلَّى
اللّٰهُ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِهِ .

بي پايه ستاينه او بي حده مننه، د هغه سپېڅلي ذات نه چې د
وجود ماني او کاینات يي د انساني وجود د تکامل او د انسان له پاره
د خپل سپېڅلي ذات او عبادت د حقيقت له پېژندلو پرته جوړ کړل.
هغه د ذات پوهه، عالي، لوړ او ښکلي نومونه دي، او کائناتو
د پيدايښت يوه حتمي لامل دی.

عظمت، د ټولي نړۍ موجوديت، د ناڅاپه څخه راوتل، حق
د رسيدو جوهر په يوه والي کې د اعتراف، تباهي او بي وسي يوه له
لوړو وسيلو څخه دی.

گرانو لوستونکو!

دا ځل مي و غوښتل د پخوانيو جوماتونو توپير د نن سره،
خپلو کتابونو مينوالو او لوستونکو سره گډ (شريکه) کړم.
زما د کتابونو مېنه وال يوازي معماران او انجينران نه دي،
او نه بايد اوسي، نوځکه غواړم ورځ په ورځ د خپلو ليکونو کې
توپير راوړم چې د هرې څانگې مېنه وال په کې ډېر شي، دا کار به
ما دېته اړ کړي چې ليکنې مي توپير و لري او هم به مي مينه وال
ډېر شي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

پاڪه ربه!

زموږ له پاره خپله لاره بهي ستونزې كړه، تر څو موږ له تا پرته بل څوك و نه وینو او نه يې پېژنو.

زموږ سره مرسته و كړه تر څو مو په وجود كې د غرور نخښه پاتې نه شي او د اسلام د دين له سپيڅلو بنده گانو څخه مو و بولي.

● د مفتی صیب ضیاالرحمن فاروقی الحنفی نه، نړی مننه چې زما سره يې ستونزو د حل له پاره خپلې اړوندې او گټورې فتوا گانې، د دقیقو معلوماتو او سرچینو سره گډ (شریکه) کړی دي. د الله (ج) نه هغه ته؛ اوږد ژوند، بريا او روغتیا غورام.

● د نظر ټولو خاوندانو او هغه څوک چې دا کتاب لولي په ډېر درنښت هېله کېږي چې، خپلې غوښتنې او وړاندیزونه، د دې کتاب د بیا کتنې له پاره، زما سره گډ (شریکه) کړی.

Whatsapp: ۰۰۹۳۷۹۹۳۷۶۹۹۸

په در نښت
ډاکټر معمار حشمت الله اتمر

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د يادښتونو له پاره:

..... -۱

..... -۲

..... -۳

..... -۴

..... -۵

..... -۶

..... -۷

..... -۸

..... -۹

..... -۱۰

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

پيليزه:

جومات د خدای د عبادت او لمانځه ځای دی، چې کېدای شي يوه ترلي ودانۍ يا ځمکه وي، پرته له چت او ديوالونو، قباء جومات لومړنی جومات دی چې د اسلام دين په پيل کې جوړ شوی دی.

د نړۍ په بېلا بېلو سيمو کې جوماتونه د معمارۍ له پلوه يوه بل ته ډېر ورته دي، خو په هرې سيمې کې د هغې سيمې معماري او هنري ځانگړنې منل شوي او له نورو جوماتونو سره يې توپير موندلی دی .

په دې توگه د هر هېواد د جوماتونو معماري د هغه هېواد د اصلي معمارۍ د ځانگړنو څرگندونه ده.

په بېلا بېلو هېوادونو او سيمو کې جوماتونه د معمارۍ له توپيرونو سره، سره ټول لاندي ودانۍ، برخې او اثار لري.

عام ټکي په جوماتونو کې:

۱. لويه دروازه (د انگړ دروازه):

اصلي ننوتل د هرې ودانۍ مخې ته د ننوتلو ما نا (معنی) لري، يا هره دروازه چې ډيری خلک جومات او عامه ودانۍ ته د لاسرسي له پاره کاروي.

۲. انگړ:

انگړ(حوبلی، غولی) يوه احاطه شوې سيمه ده چې ډيری وختونه د ودانۍ له خوا محاصره او اسمان ته خلاصه وي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

۳. جومات ودانۍ:

د انگليسي کلمه "مسجد" د مسلمانانو د عبادت کور دی. د جومات (ماجت، مسجد) کلمه د عربي اصطلاح څخه رامنځ ته شوې چې مانا (معنی) يې د سجدي ځای دی. د لمانځه په وخت (جریان) کې، مسلمانان په لنډه توگه د خدای رضا ته د تسليمی (لفظي، اسلام) د نښې په توگه خپل تندي په ځمکه کې اچوي (بردي) او لمس کوي.

۴. گونډ (گنبد):

ډيری جوماتونه يوه يا څو گنډونه هم لري، چې په عربي کې قوبا (قبا) نومېږي.

په داسې حال کې چې د محراب په څېر د رواج اړتيا نه ده، يوه گنبد په جومات کې اهميت لري - د جنت ماڼۍ د سمبولیک استازيتوب په توگه.

۵. گلدسته:

د ايراني جوماتونو په عنعنوي معمارۍ کې غالی + د غالی جوړولو امر يوه لور او د برج په څير جوړښت چې د جومات له گنبد سره يا پرته له تشي (خلا) سره تړلې وي يا هم ورته نږدې جوړ شوی وي.

گلان يو اوږد سرکلر او سلنډر (گردی) حجم لري چې د ودانۍ له ټولو برخو څخه لوړ دی.

دوی د نښې رول (نقش) لوبوي او ممکن هغه ځای وي چې د لمونځ له پاره اذان وکړي او بېلا بېل، ډولونه ولري. د دوی مهم ټکي د دوی پای دی، چې تل په يوه ډول وي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

۶. احاطه (چارډپواري)

په انگليسي کې د محاصرې مانا (معنی) د يوه څه په شاوخوا کې ديوال يا موانع وي.

۷. محراب:

محراب (عربي: محراب) د لمانځه ځای دی چې معمولاً په جوماتونو کې د قبلي لور د بنودلو له پاره جوړېږي او امام جمعه (د لمانځه امام) د هغې مخې ته ودرېږي. محراب په خپل اوسنی څېره (شکل) کې د اسلامي دورې په لومړيو کې شتون نه درلود. دا د لومړيو ډبرو يا نښو له پاره ځای دی چې د قبلي لوري ته اشاره کوي.

۸. منبر:

منبر په جومات کې منبر دی چېرې چې امام (د لمانځه مشر) د خطبي ورکولو له پاره ولاړ يا ناست وي (خطبة، خطبه)، دا په نورو ورته شرايطو کې هم کارول کېږي.

۹. تاقچې (يا طاقي):

يوه ځای، کار، حيثيت، يا فعاليت چې د هغه له پاره يوه څوک (کس، شخص) يا شی غوره وي (ټاكي).
- د استوگنې ځای چې د ژوندی موجوداتو يا ډولونو د شتون له پاره اړين عوامل چمتو کوي.

۱۰. اعتکاف خونه (چله خانه):

هغه خونه يا کور چې صوفيان او حاجيان په کې روژې نيسي او عبادت کوي، شامل دی. په هغه ځای کې چې دوی د روژې په مياشت کې پاتې کېږي او د ځان په سي، دروازه تړي (نظم الاطبا).

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

۱۱. د جومات ليکنه (کتيبه):

د جومات ليکنه د تيرو سلايب، ټايل يا بله سطحه ده چې معمولاً د تاريخي پيښې نقشه يا ليکل کيږي. د جومات خطاطه معمولاً هغه ليکنې ته اشاره کوي چې په تيرو باندې، د جومات د ننوتلو په څنډه يا د محراب په کونجونو کې د ټايلونو په شکل ليکل شوي وي.

۱۲. ستني:

کالم (په انگليسي کې: column) د عمودي کواره (قواره، شکل) د جوړښت غړی دی چې معمولاً د پورتنیو جوړښتونو بار (وزن) بنسټه جوړښتونو ته د لېر له پاره رامنځ ته کيږي. د ورته هدف سره انجينري جوړښتونو کې آرشيډونه او مخونه شامل دي. البته، کالم ممکن د هيڅ جوړښت وزن ونه لري او يوازې د بنکلا له پاره هم کارول کيږي.

۱۳. د ستو سر:

د کالم سر (په انگرېزي: Capital) د کالم د سر په جوړښت کې، عمومي چلند د کالم د لوړې برخې (د کالم په څير يا د کالم په څير او مستطيل) پورې اړه لري، د کالم دا برخه ده. د هغې د اصلي تکميل يوه برخه، کوم چې د کالم بدن دی او په ځمکه کې ډوب شوی يا ودانۍ جوړه شوي، د پورتنۍ برخې ملاتړ کوي، کوم چې د کالم په سر کې تخته ده. په وروستۍ برخه کې د کالم د هر اړخ ډيزاين ته اړتيا ده چې په خپله د کالم سر ملاتړ وکړي، د کالم سر کېدای شي محدب وي، لکه د ورته معمارۍ په څير چې په ډوریک ستايل کې شتون لري، يا کيدای شي مقعر وي. د بدل شوي کالم د سر شکل، لکه د کورنټين ستايل.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

۱۴. روبنځايي (رڼايي):

د چټ روبنځايي (اسکای لائټ يا وينټيلیټر) يوه بهرنی ځای دی، د لویو ودانیو دننه چې کېدای شي تیاره وي يا د هوا بدلوالی (تبادلې، کنډیشن) نه لري، او د هوا بدلولو (تبادلې) او د ځای د رڼا کولو له پاره کارول کېږي. شیشه (بنښینه) معمولاً په آسماني څراغونو کې کارول کېږي، ترڅو په ودانی کې د رڼا انعکاس ډېر (زیات) کړي.

۱۵. کړکی:

کړکی د ودانیو پرانستل دي چې رڼا ته لارښوونه (اجازه) کوي او په کور کې د هوا جریان رامنځ ته کوي. د کور يا کار ځای دننه د هوا تبادلې (جریان) او طبیعي هوا رامنځ ته کولو له پاره، غوره لاره دا ده چې، دروازې او کړکی په پام کې ونیول شي.

۱۶. دروازه يا ور:

دیوال کې خلاص ځای ته د ننوتلو په موخو دروازه بلل کېږي ، په ځانگړې توگه په لوی ښار، کلي، کاروانسرای، کلا او باغ کې، دا د "دروازې" په نوم پیژندل کېږي.

۱۷. منار يا مناري:

منار يا مناري، يوه ډول برج (ټاور) دی او اوس د اسلامي معمارۍ يوه برخه ده چې ډېری (زیاتره) په جوماتونو کې کارول کېږي. له اسلام څخه مخکې، د زردشتیانو سپیڅلی اور په منارونو کې روښانه شوی و، چې د کاروانونو لاره یې په سرو زرو (طلايي) شعله (شغله) نښه کوله.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

پخواني جوماتونه

قباة جومات:

قباة جومات په اسلامي نړۍ كې لومړنۍ جومات دى چې د مدينې ښار نه بهر شتون لري. د دې جومات د بنسټ ډبره د حضرت محمد (ص) له لوري د مكې څخه مدينې ته له هجرت وروسته، كېښودل شوه، همدا راز قباة د مدينې منورې ته څېرمه د يوه كلي نوم هم و.

د قبا جومات حاي (موقعيت):

د قبايلو جومات د قباة په كلي كې دى چې له مدينې څخه دوي كيلومتره لرې دى. پخوا به له مكې مكرمي څخه مدينې منورې ته تلونكي كسان به له دې كلي تېرېدل، خو اوس مهال د مكې - مدينې د لويې لارې د جوړېدو له امله، له دې كلي څخه لرې تېرېږي. په پخوا پير (زمانو) كې د بني عمرو بن عوف قبيلې د انصارو اوسېدونكي الته، اوسېدل.

د دې كلي نوم د يوې څاه له نوم څخه اخيستل شوى چې الته يې شتون درلود، قبة كلي يوه له هغو سيمو څخه و چې د مدينې په شاوخوا كې ښه هوا او اقليم درلود او ډيرې د خرما شني ونې، باغونه او د خوړو اوبو څاگانې يې هم درلودې.

د جومات جوړول:

قباة له مكې څخه مدينې ته پر لاره پروت دى او مدينې ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هجرت لومړى هركلي وو. رسول الله صلى الله عليه وسلم څو ورځې په قباة كې پاتې شو تر دې چې د

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

هغه کورنۍ چې د علي بن ابي طالب سره وه، ورسره يوځای شوه، او په همدې څو ورځو کې چې دوی په قبا کې وو، د قبایلي جومات په جوړولو يې پيل وکړ.

دغه جومات د هجرت په لومړي کال د عمار ياسر په وړاندیز او يا د سيمې د اوسېدونکو په غوښتنه جوړ شو. د اسلام پيغمبر (ص) د خپل اوښ د لارې پر بنسټ د جومات ساحه او د قبلي کرښه يې ټاکلې ده.

د جومات په شاوخوا کې يې د هارا (آتش فشانې) تيرو، دېوال جوړ کړ او چت يې په دريو قطارونو کې کېښود.

روايت دی چې د اسلام پيغمبر په خپله خښتې وړې او ايښودلې، د دغه جومات د جوړولو په وخت کې چې عمار ياسر تر ټولو زياتې خښتې وړې، د صفيين په جگړه کې و وژل شو.

بيا رغول:

دا جومات څو ځله بيا رغول شوی يا ترميم شوی دی، په قبایلي جومات کې لومړی بدلون د هغې په بېسملگاه (قربانگاه) کې بدلون و. کله چې د مسلمانانو قبله له بيت المقدس څخه په مسجد الحرام بدله شوه نو د اسلام پيغمبر صلی الله عليه وسلم قبا ته راغی او د خپلو اصحابو په مرسته يې د کعبې په لور د مسجد قبله کېښوده.

وروسته بيا د حضرت عثمان (رض) په وخت کې بيا ورغول شو، د عمر بن عبدالعزيز په زمانه کې د هجري لمريز کال د لومړۍ لسيزې په پای کې يې د جومات اصلي ودانۍ ويجاړه کړه، بيا يې ودانه کړه او په هغې کې يې د پاسه ډبرې ور زياتې کړې.

دا هم په ۵۵۵ قمری کال کې د جمال الدين ابو منصور اصفهاني له خوا بيا رغول شوی و.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

په ۲۰۰۸ کي قمري مجدد د پاچا فيصل له خوا بيا ورغول شو او ختيځي دروازي يې جوړې شوې. دا په ۱۴۰۶ کي د نوي معمارۍ سره بيا رغول شوی او اوس په مدينه کې يوه له خورا ښکلي جوماتونو څخه دی.

څلور منارونه چې لوړوالی يې ۴۷ متره وو، شپږ لوی گنبدونه جوړ شول چې قطر يې ۱۲ متره دي او په پای کې مساحت يې ۵۰۳۵ مترو مربع ته لوړ شو.

د قبا جومات انځور، وروسته له بيارغونې نه

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د قباء جومات انځور وروسته له بيارغوني نه

د قباء جومات فضيلت:

قباة جومات، لومړنۍ جومات دى چې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له خوا جوړ شوى او د توبي د ۱۰۸ آيت د احاديثو له مخي دا د قباة جومات ته اشاره كوي او په ډاگه كوي چې دا جومات د تقوا پر بنسټ جوړ شوى دى، نو په همدې نوم هم مشهور شو.

د التقوا جومات د ضرار جومات برعكس چې د نفاق پر بنسټ جوړ شوى او پيغمبر صلى الله عليه وسلم يې د ويجاړولو امر كړى دى.

له پيغمبر صلى الله عليه وسلم څخه په يوه روايت كې راغلي

دي چې:

څوك په كور كې اودس وكړي او په مسجد قباة كې دوي ركعته لمونځ وكړي، د يوي عمري ثواب لري.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

مديني ته له هجرت وروسته به د اسلام پيغمبر په اونۍ كې يوه ځل د شنبې يا دوشنبې په ورځ مسجد قباء ته، ته او د مسجد نبوي او قبايلي جومات تر منځ به يې په لاره تگ او الته (هلته) به يې لمونځ كاوه.

له ابن الشعب څخه په يوه بل روايت كې راغلي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې؛ په مسجد قباء كې دوي ركعت له لمونځ كول بيا بيت المقدس ته د تللو څخه غوره دي. همدارنگه په بل روايت كې چې ابن كثير او ذهبي روايت كړي دي چې: په مسجد قباء كې دوي ركعت له لمونځ كول د يوي عمره حج سره برابره دي.

نبوي جومات:

نبوي جومات يا د رسول الله صلى الله عليه وسلم جومات د مسلمانانو له دريو مهمو جوماتونو څخه يوه دي، نور دوي جوماتونه په ترتيب سره مسجد الحرام او مسجد الاقصي بلل كېږي. د مسلمانانو له نظره په دغه ځاى كې د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم قبر هم دى او د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم زيارت يا د پيغمبر زيارت هم بلل كېږي.

نبوي جومات د مسلمانانو له پاره يوه له مهمو زيارتونو څخه دى، د نبوي جومات په مدينه كې يوه تاريخي جومات دى چې د مديني ښار په ختيځي سيمي كې، جوړ شوى دى. د اسلامي منابعو له مخې، دا جومات د هجرت په لومړي كال او مديني ته د هغه د راتگ په لومړيو ورځو كې د مهاجرينو او

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

انصارو په ملگرتيا جوړ شو او د حضرت محمد (ص) قبر چې د هغه په کور کې پروت و، الله کېښودل شو. (د جومات له پراختيا وروسته).

د نبوی جومات پيڅليک (پېښليک):

د رواياتو له مخې قبایلو د جومات له جوړېدو وروسته حضرت محمد (ص) او د مکې مهاجرین مدینې ته ولاړل، په داسې حال کې چې د انصارو او مدینې له خوا يې هرکلی وشو. د يثرب او شاوخوا سيمو ټولو مسلمانو قبایلو د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د هرکلي په ترڅ کې له هغه څخه وغوښتل چې د هغوی کورونو کې میشت شي، خو حضرت محمد (ص) د خپلو طریقو او دودونو د مننې په څرگندولو سره، د اوسېدو انتخاب، خدای ته پرېښود.

ستور (اوبښ) يې د ابو ایوب انصاری کور ته نږدې کېناست او حضرت محمد (ص) الله خای پر خای او د لاندې منځپانگې سره يې دعا وکړه:

"رَبِّي عَزَّلَ مَنْزَلَهُ مُبَارَكًا، وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزَلِينَ"

ای زما ربه!

د هغه کور ته برکت واچوه او ته تر ټولو غوره برکت اچونکی يې.

د جومات د لومړی ودانۍ جوړول:

حضرت محمد (ص) له سهیل او سهل، او د بنونجار له قبیلې وغوښتل چې موریډ واخلي ترڅو الله خپل کور او جومات جوړ کړي. د باوري منابعو له مخې، مورخین په دې موافق دي چې د جومات په لومړۍ جوړونه کې حضرت محمد (ص) د مهاجرینو او انصارو له نورو سترو صحابه کرامو سره یوځای جوړ کړ.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....
د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما له روايت سره چي په صحيح کي محمد بخاري تصريح کړی دی، بيهقي په دې اړه ځانگړې اشاره کوي:

د رسول الله د جومات دېوالونه او بنسټونه يې له خټو وو، چت يې د ونو په بناخونو پوښل شوی او ستني يې د کجورو دېونه وي.

د الاقشري له قوله، د عبدالله عمر د قول پر بنسټ، د جومات ودانۍ په هغه وخت کي درې دروازي درلودې:

- د جومات په سويلي (جنوبي) دېوال کي يوه دروازه،
- د لوېديځ دېوال په شمال کي د "اتکا" په نامه دروازه، چي د باب الرحمه په نوم يادېږي
- او دريمه دروازه د اوسني جبريل دروازه ده، دا د جومات د ختيځ دېوال په مينځ کي شتون (موقعيت) لري.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

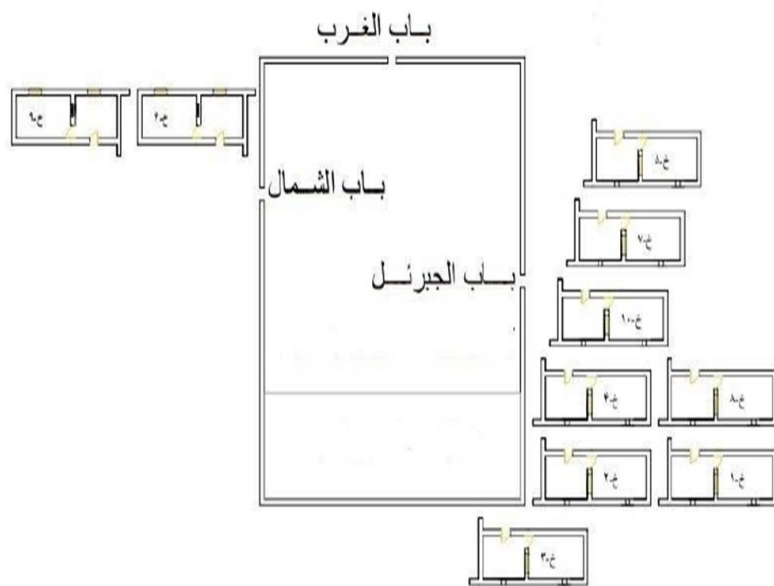

د نېوي جومات لمړنی انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د نيوې جومات لمړني لوی پلان، انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د نبوي جومات انځور، وروسته له لوبډو (انکشاف) څخه

د نبوي جومات اوسنی انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

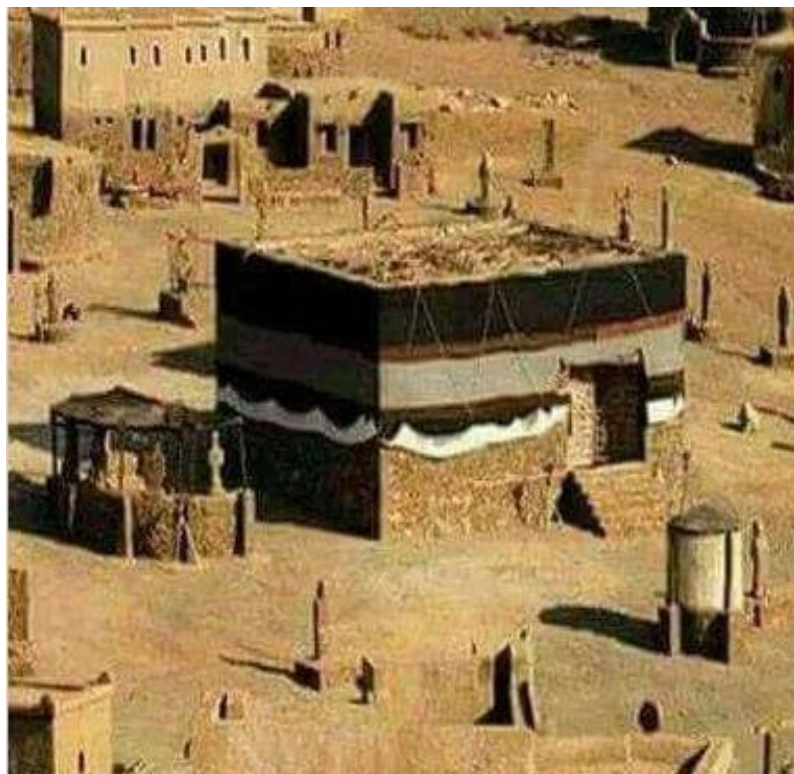
د نبوي جومات اوسنی انځور

د نبوي جومات اوسنی انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

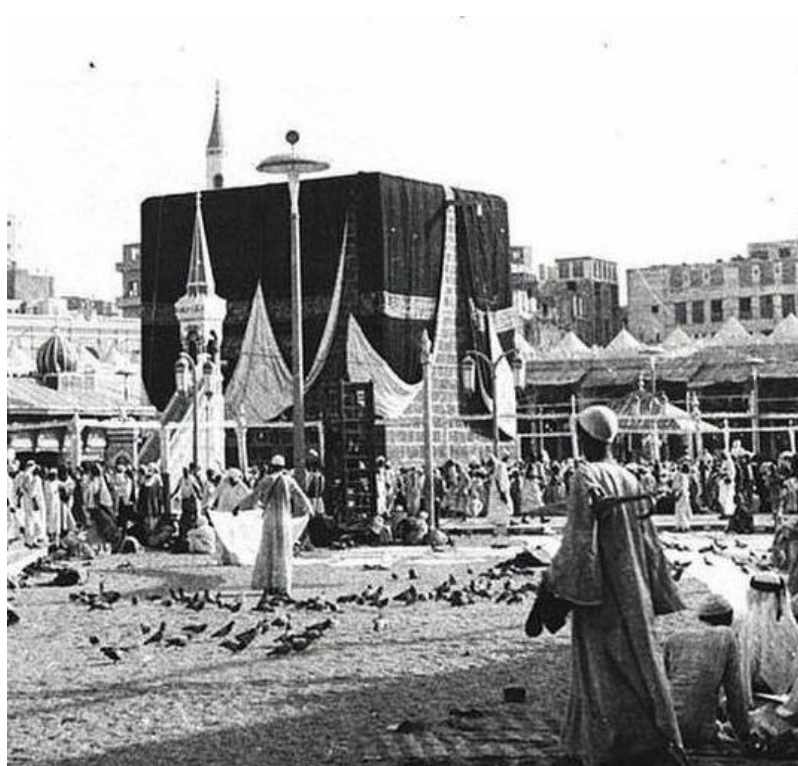
.....

د مکي مکرمي (معظمي) پخوانی انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د مکي مکرمي (معظمي) پخوانی انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د مکي مکرمي (معظمي) اوسني انځور

د مکېمکرمي (معظمي) اوسني انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د نړۍ جوماتونو ته لنډه کتنه او انځورونه

جومات، هر کور يا په اسلام کې د لمانځه خلاص ځای، د مسجد عربي کلمه خدای ته د "سجدي ځای" مانا (معنی) لري او ورته کلمه په دري (فارسي)، اردو او ترکي ژبو کې، کارول کېږي او د جوماتونو دوي اصلي ډولونه توپير کېدی شي:

جامع جومات، يا "اجتماعي جومات"، يوه لوی حکومت (دولت) تر کنټرول لاندې جومات چې، د ټولني عبادت مرکز او د جمعي د لمانځه ځای دی؛ او کوچني جوماتونه په شخصي توگه په ټولنه کې د مختلفو ډلو له خوا پرمخ وړل کېږي.

لومړني جوماتونه د پيغمبر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د عبادت ځای و.

- په مدينې کې د هغه د کور انگر ته جوړ شوي وو - او په ساده ډول د ځمکې د سپيڅلي په توگه په نښه شوي، که څه هم په دې ډول جومات کې ډيری معماري بدلونونه شوي، ودانۍ په اصل کې يوه خلاص ځای پاتې دی، په عمومي توگه پوښل (چت) شوی، چې محراب او منبر لري، کله ناکله يوه منار ورسره تړل کېږي.

محراب چې د امام له پاره د لمانځه د ادا کولو ځانگړې شوي نيمه دائره لرونکی ځای دی، قبلي ته اشاره کوي، يعنی د مکې لوري ته.

منبر، د قدمونو په سر کې څوکۍ چې د محراب په بني خوا کې ايښودل کېږي، د خطيب (واعظ) له خوا د منبر په توگه کارول کېږي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د اسلام په لومړيو وختونو کې واکمنانو خپلې ويناوې له منبر څخه کوي، ځينې وختونه د محراب سره نږدې يوه مقصوره، يو بکس يا د لرگيو پرده هم شتون لري، چې په اصل کې د وژونکو (قربانگه) څخه د عبادت کونکي حاکم ساتلو له پاره ډيزاين شوی.

ختکي يا غالی د جومات په پور پوښلي، چېرې چې د لمونځ (د لمانځه) د قطارونو له خوا ترسره کېږي، څوک چې د امام تر لارښوونې لاندې رکوع او سجده کوي.

د نوي جومات انځور په سعودي عربستان کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د نوي جومات انځور په جدي (سعودي عربستان) کې

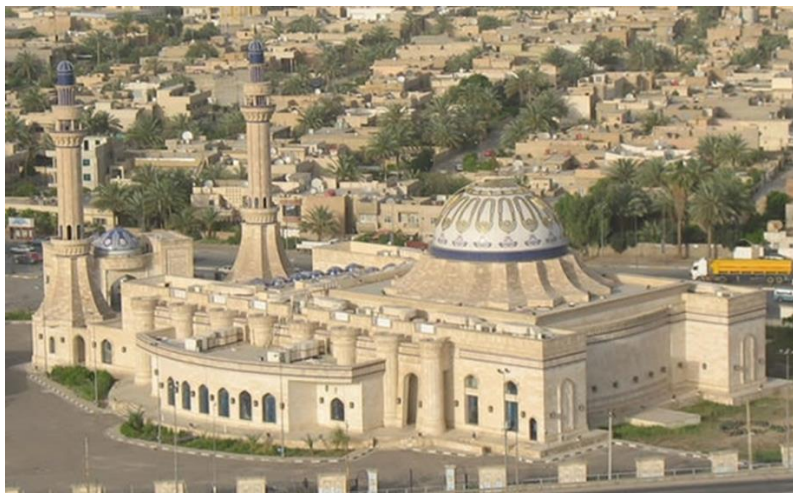
د سمارا يا سمراء جومات او منار انځور په عراق کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د سمارا يا سمراء جومات او منار انځور په عراق كې

د النداء جومات په بغداد - عراق هېواد كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د صديقه فاطمه زهرا جومات انځور په كويت هېواد كې

د عبدالقادر جومات انځور په الجزائر هېواد كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

آبي (آسماني) رنگ جومات انځور په ايريوان - ارمنستان هېواد کې

په دهلي (هندوستان) کې د يوه تاريخي جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په دهلي (هندوستان) كې د يوه تاريخي جامع جومات انځور

د مکه جومات انځور په حيدر آباد - هند هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په قاهرې (مصر) کې د يوه جامع جومات انځور

په قاهرې (مصر) کې د يوه جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په مصر هېواد کې د الازهر جامع جومات انځور

په مصر هېواد کې د الازهر جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په قاهرې (مصر هېواد) کې د جامع جومات انځور

د محمد علي پاشا جومات په قاهره - مصر هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د ابو درويش جومات انخور په جوردان - عمان هېواد کې

د احمد قادروف جومات انخور په گروزني- چچېنيا کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د رايـا جومات انخـور په تـجـونـگ پـينانـگ - انـدونـيزيا هـبـواد کي

د لوی (بزرگ) جومات انخـور په کـسینـگ - چين هـبـواد کي

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د کولون جومات او اسلامي مرکز په هنگ کانگ - چين هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د هو هوت لوی جومات په انتر منګولیا - چین هېواد کی

د هو ی جومات انځور به ننگسیه - چین هېواد کی

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د توکيو جومات انځور په توکيو- جاپان هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د ليد جامع جومات انځور په شكوډپر- البانيا هېواد كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د سنت بتربورگ جومات انځور په سنت بتربورگ (لیننگراد) ښار - فدراتیفي روسي هیواد کې

په روسي کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په روسی کې د جامع جومات انځور

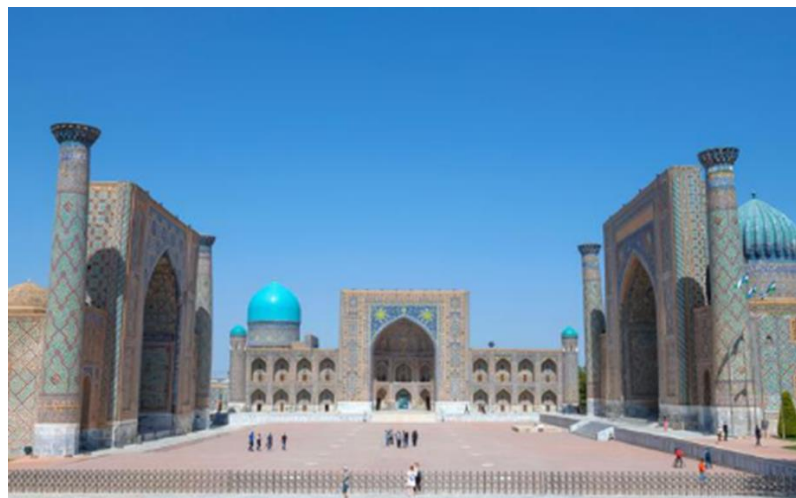
په سمرکند (سمرقند) ازبکستان کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په سمرکند (سمرقند) ازبکستان هیواد کې د جامع جومات انځور

په سمرکند (سمرقند) ازبکستان هیواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په سمرکند (سمرقند) ازبکستان هیواد کې د جامع جومات انخور

په سمرکند (سمرقند) ازبکستان هیواد کې د جامع جومات انخور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په سمرکند (سمرقند) ازبکستان هیواد کې د جامع جومات انخور

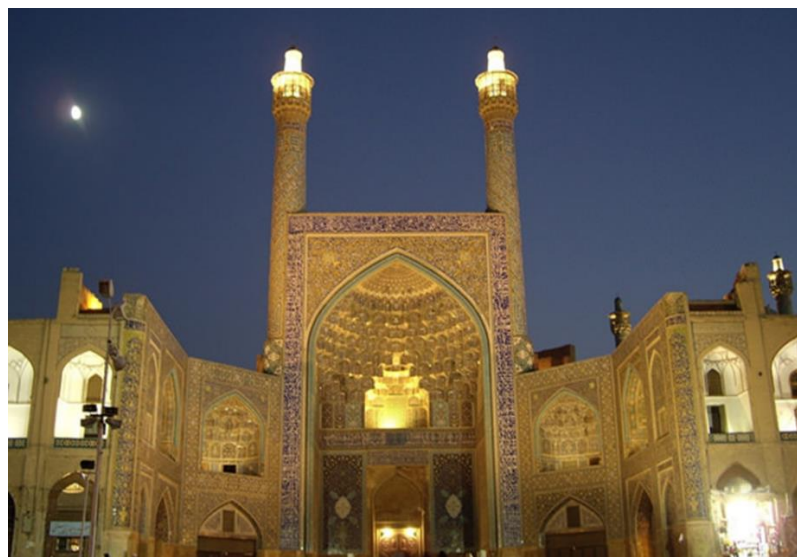
په سمرکند (سمرقند) ازبکستان هیواد کې د جامع جومات انخور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

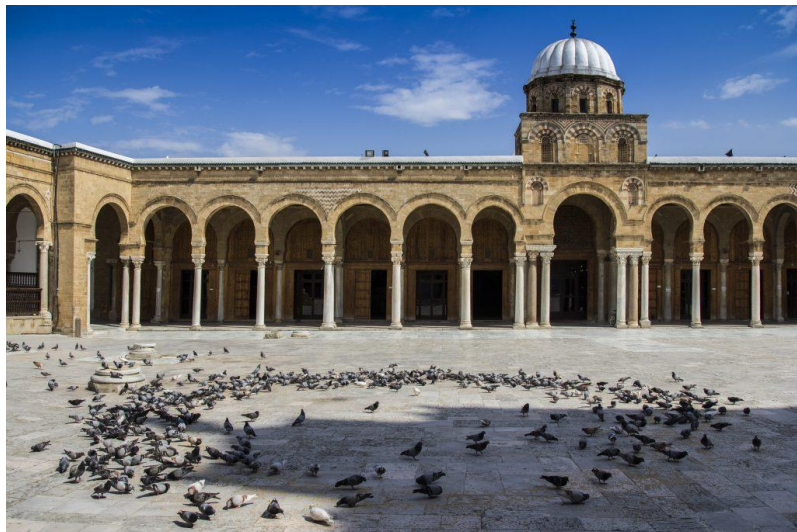
په سمرکند (سمرقند) ازبکستان هیواد کې د جامع جومات انځور

د امام جومات په اصفهان - ایران هیواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په تونس هېواد کې د جامع جومات انځور

په تونس هېواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په الجزائر هېواد کې د جامع جومات انځور

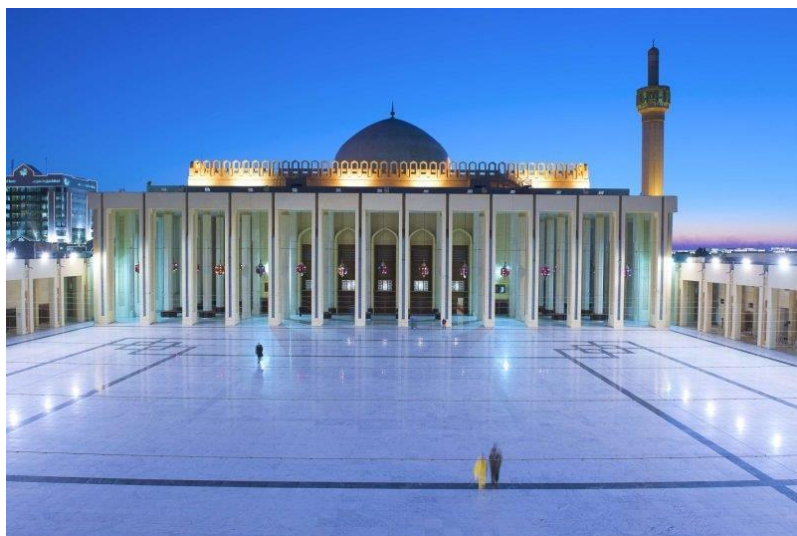
په الجزائر هېواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په کویټ هیواد کې د جامع جومات انځور

په کویټ هیواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د الفاتيح لوی جومات په ماناما - بحرین هېواد کې

د الفاتيح لوی جومات په ماناما - بحرین هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په بحرین هیواد کی د جامع جومات انخور

په قطر هیواد کی د جامع جومات انخور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په قطر هېواد کې د جامع جومات انځور

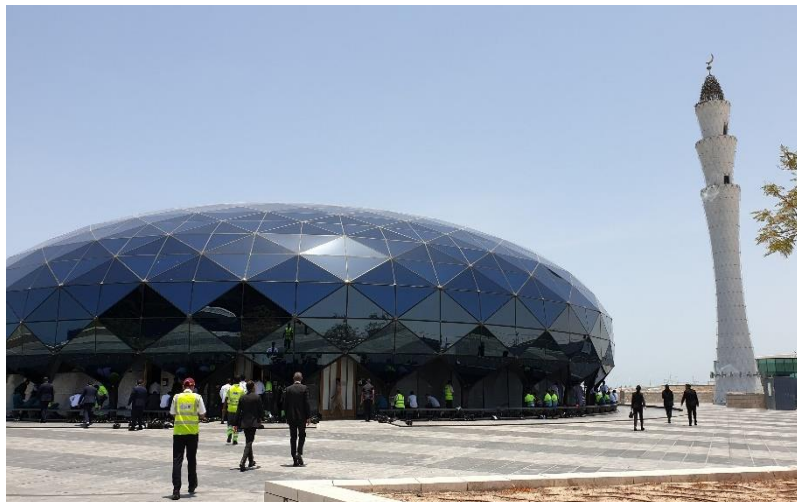

په قطر هېواد کې د جامع جومات انځور

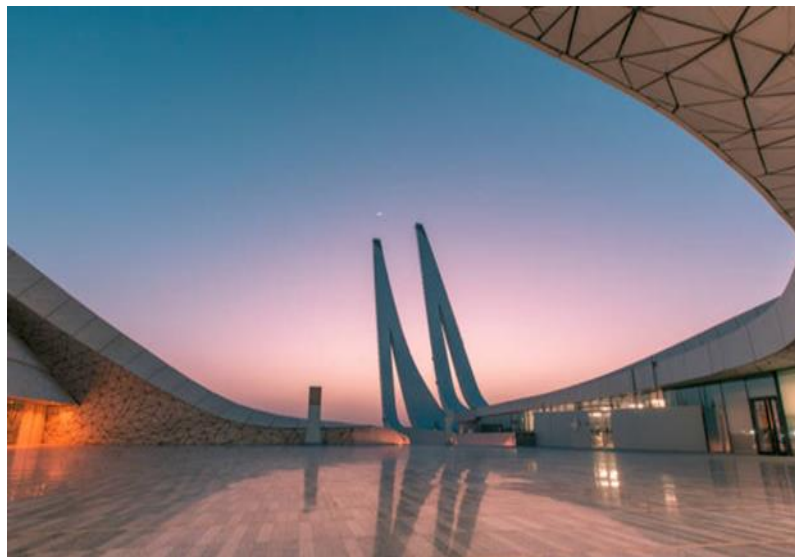

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د دوحې هوايي ډگر (په قطر هېواد) کې د جامع جومات انځور

په قطر هېواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په قطر هېواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

فيصل جومات / په اسلام آباد - پاکستان هېواد کې د جامع جومات انځور

فيصل جومات / په اسلام آباد - پاکستان هېواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د بادشاهي جومات په لاهور - پاکستان هېواد کې

د بادشاهي جومات په لاهور - پاکستان هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د وزير خان جومات په لاهور - پاکستان هېواد کې

په پاکستان هېواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په پاکستان هېواد کې د جامع جومات انځور

په پاکستان هېواد کې د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د گرین لند جومات په برهنګام - انگلستان هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

دي پاریس لوی جومات، په پاریس - فرانسې هیواد کې

د سلطان قابوس لوی جومات په موسکات - عمان هیواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په ترکی هیواد کی د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

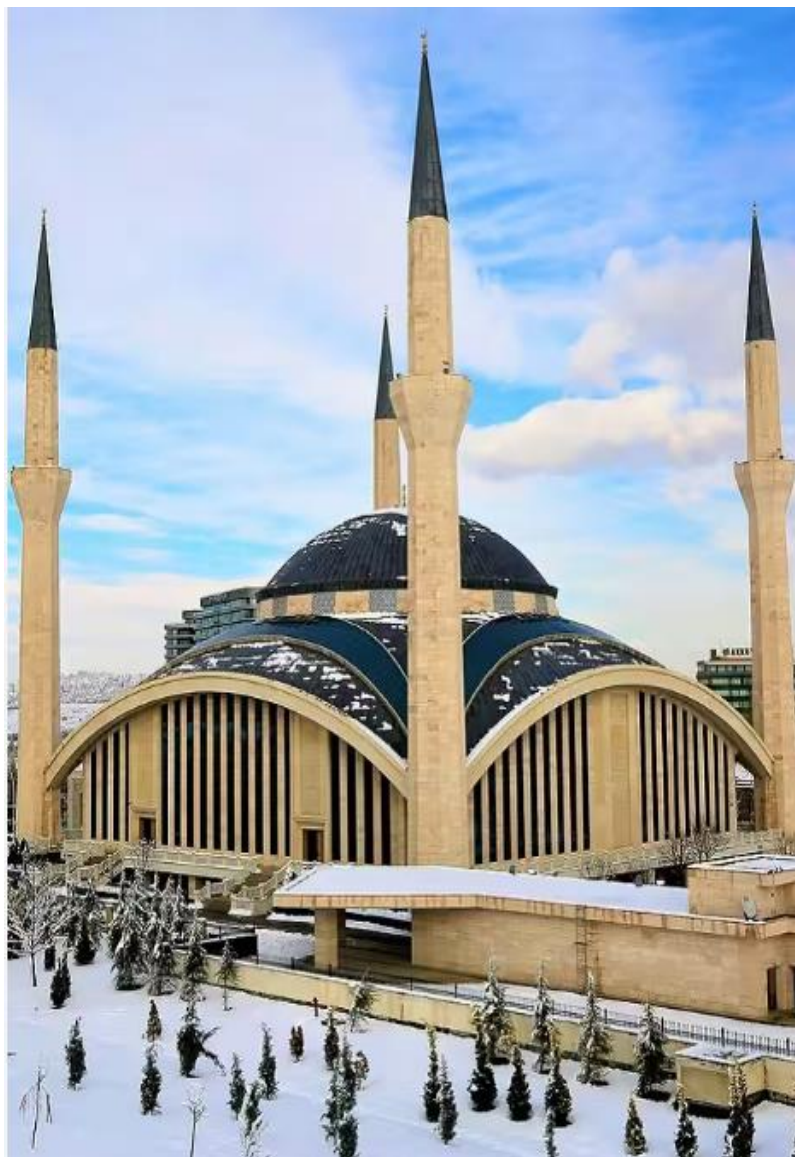
د سيانجی مرکز جومات په اډانه - ترکي هېواد کې

د سلطان احمد جومات په استانبول - ترکي هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په ترکی هیواد کی د جامع جومات انخوړ

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د الصالح جومات په ثنا - يمن هېواد کې

د جوميره لوی جومات په دوبي - متحده اماراتو هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په عربي متحده اماراتو (ابوظبي کې د شيخ زاهد) د جامع جومات انځور

په عربي متحده اماراتو (ابوظبي کې د شيخ زاهد) د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

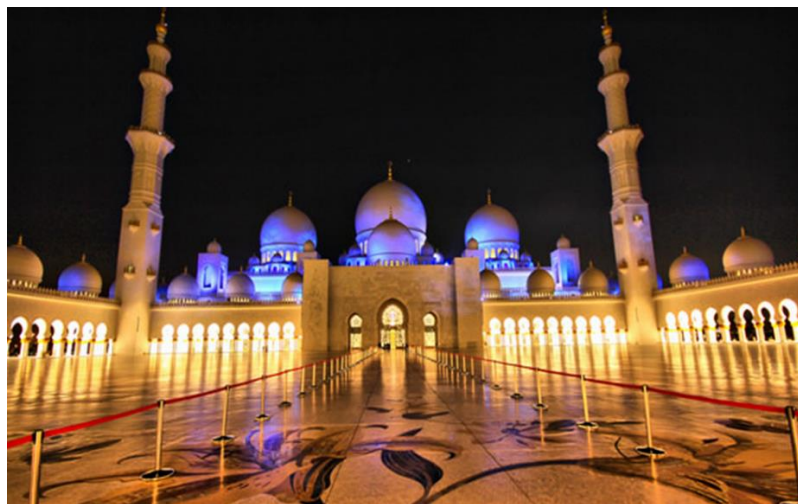

په عربي متحده اماراتو (ابوظبي کې د شيخ زاهد) د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په عربي متحده اماراتو (ابوظبي کې د شيخ زاهد) د جامع جومات انځور

په عربي متحده اماراتو (ابوظبي کې د شيخ زاهد) د جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په عربي متحده اماراتو (ابوظبي کې د شيخ زاهد) د جامع جومات انځور

د کولین جومات انځور په جرمني هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د کولین جومات انځور په جرمني هېواد کې

د نور آستانه جومات په آستانه - قزاقستان هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د جاميه جومات په ناپيروبي - کينيا هېواد کې

د کړپستال جومات په تېرېنگانو - ماليزيا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د کړپستال جومات په تېرېنگانو - ماليزيا هېواد کې

د بهاجنگ کوچنگ جومات په سره واک - ماليزيا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د پوترا جومات په پوتراجايا - ماليزيا هېواد کې

د حسن ۲ جومات په کسابلانکا - مراکش هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حسن ۲ جومات په کسابلانکا - مراکش هېواد کې

د ابوجا ملی جومات په ابوجا - نایجریا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د سلطان حاجی حسنال بولکيج جومات په کوتاباتو ښار- فلپین هېواد کې

د احمدییا انجومان اشانت اسلام جومات په پرامریبو - سورینامو هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د جامع الافر جومات په کولمبو - سیریلانکا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د راک گنبد په زور ښار - جوریسلیم کی

د دمشق لوی جومات په دمشق - سوریې هېواد کی

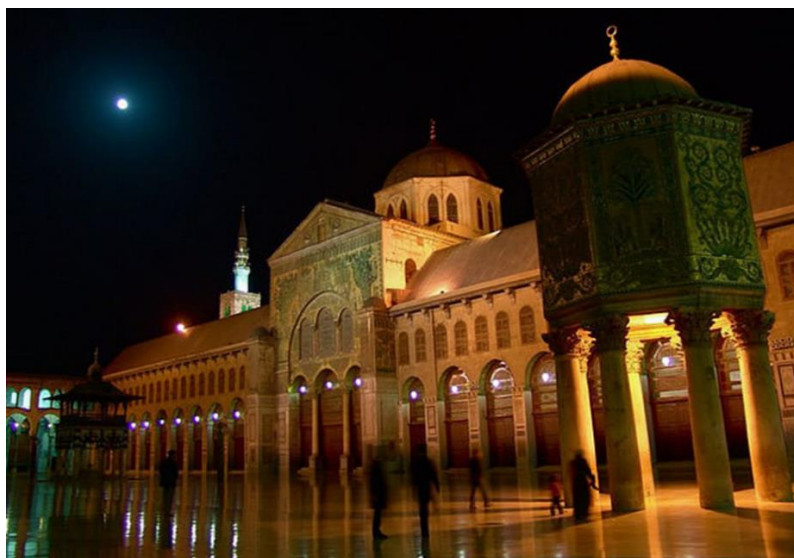

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د دمشق لوی جومات په دمشق - سوريې هېواد کې

د اومايېد جومات په دمشق - سوريې هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د سيول سنترال (مرکزی) جومات په سيول - جنوبي کوريا هېواد کې

د لارابانگا جومات په غنا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د جاميا، نايروبي جومات په كنيا هېواد كې

د اعظم ديجن جومات په مالي هېواد كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د اعظم ديجن جومات په مالي هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د اعظم ديچن جومات په مالي هېواد كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د ابوجا مرکزی جومات په نیجریه هیواد کی

د تیوان جامع جومات په سینیگال (سنگال) هیواد کی

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د ام درمان، النيلين جومات په سوډان هېواد كې

د ماريې په نامه د افغانانو لمړنۍ جومات په آسترليا هېواد كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د افغانانو بروکن هېل جومات په بروکن هېل ښار - آسټراليا هېواد کې

د افغانانو اديلايت جومات په اديلايت ښار - آسټراليا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د افغانانو ادبلايت جومات په ادبلايت ښار - آسترليا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د افغانانو ادیلايت جومات په ادیلايت ښار- آسترلیا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په استراليا کې د يوه جومات انځور

د سن شاین جومات په ویکتوریا - آسترلیا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د سلطان عمر السيف الدين جومات په بندر سيري بيگوان - بروني هېواد كې

د سلطان عمر السيف الدين جومات په بندر سيري بيگوان - بروني هېواد كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د بابتون نور جومات په الپرتا - كانادا هېواد كې

په تاجکستان کې د يوه جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په ماليزيا کې د يوه جومات انځور

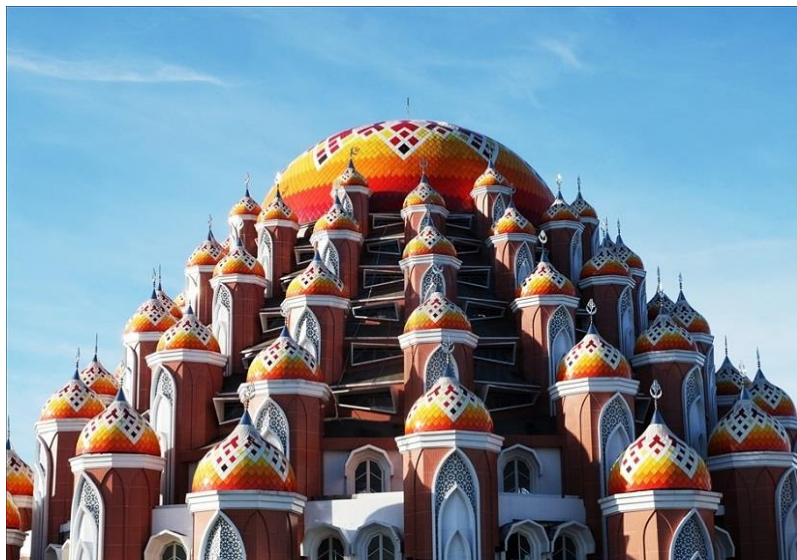
د ۹۹ گنبدوونو جومات انځور په انډونيزيا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د ۹۹ گنبدونو جومات انځور په انډونيزيا هېواد کې

د ۹۹ گنبدونو جومات انځور په انډونيزيا هېواد کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په ترکمنستان هیواد کی د یوه جومات انځور

د حضرت عمر (رض) جومات انځور په ترکمنستان هیواد کی

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د افغانستان پخواني جوماتونه

که چېرې مونږ د هېواد پخوانی جوماتونه په ځير(دقت) سره وگور، په هغو عمومي دروازه (ننوتل) انگر کوم چې د وانيو سره بند (احاطه) شوی دی تر سترگو کېږي.

د ننوتو په وخت کې مو سترگې د جومات په اصلي ودانې لگېږي او مونږ دې ته اړ باسي چې ژر تر ژره جومات ته ننوځو او د خدای په عبادت او ستاينې پيل کړو.

د جوماتونو ودانې لوی وړ لری، کوم چې په دواړو خواوو يې بنکلي منارې ليدل کېږي.

د ودانې وړ ليندۍ تر نورو لينديو خورا اوچته او د لری واټن نه، په سترگو کېږي او مونږ ته لارښوونه کوي، چې دا لوی او يا د ننوتلو، لاره ده.

نورې ليندي د وړ د لويې ليندۍ په شان نه دی، بلکې خورا ټيټې او يا په لوړوالي کې کښته دي.

د ودانيو دېوالونه په خورا بنکلو کاشيو(موزايکو) پوښل شوی او منظم (ترتيب) او بنکلي سينگار لری.

په ډيری موزايکو کې د قرانکریم آيتونه هم په سترگو کېږي، همدا راز د موزايکو رنگونه خورا بنکلي او ډيری يې آبی رنگ لورونکی دي.

ځيني جوماتونه خورا تاريخي او تر سلو کلونو ډېر عمر لرونکی دی او داسې بنکاري چې څو ځله بيا رغول شوي او يا څه ناڅه ترميم شوی وي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د مساجدو په انگر کې ونې، بڼه بوتې، گلونه نه په سترگو کېږي، د دې موضوع نه داسې ښکاري چې پخوانيو معمارانو نه غوښتل چې د عبادت کوونکو پام هغو ته واړوي، بلکه هغوی تل زیار باسه ترڅو عبادت کونکي د ودانیو لوی والي (عظمت) وگوري او هر څومره ژر چې کولای شي، د خدای کور ته د ننه او خدای پر عبادت پیل کړي.

د جوماتونو د انگر په غولي (فرش) کې ډبرې (اکثرآ) د هېواد مرمر ډبرې کارول شوی دي، خو په ځینو جوماتونو کې تراسو او کاشی هم په سترگو کېږي.

دا جوماتونه په سېمټریک اصولو (یعنی د مرکز نه په دواړو خواوو په یوې اندازې) ودانی جوړې شوي کومې چې د خدای په پیدایښت (خلقت) ژوندیو موجوداتو کې هم تر سترگو او له هغه نه یې الهام اخیستی وي.

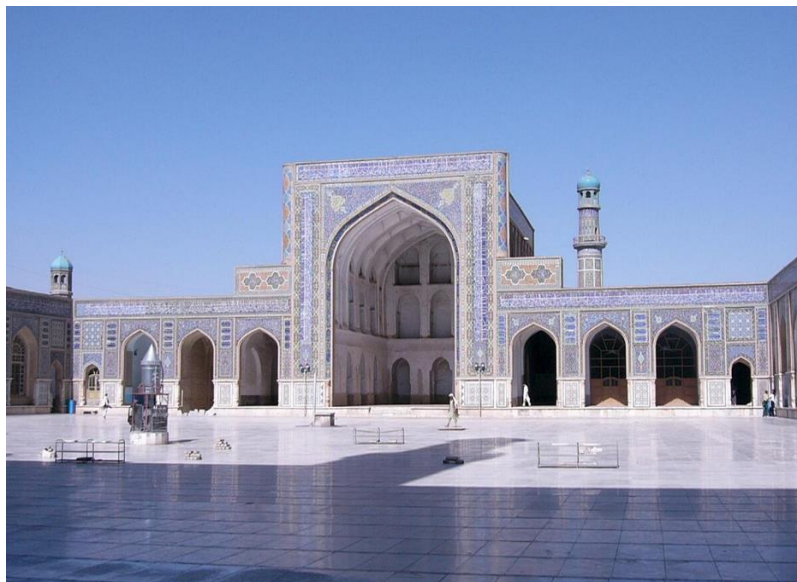
پخواني معماران پوهېدل چې ونې غټېږی (لوپړی) بیا وروسته د ودانیو مخه نیسي، کوم چی باید د هغه ښایست له ورايه (له لري) ولیدل شي او خلک د هماغه ځایه یا له ورايه د خپل ورځني سوچونه پرېږدي او د خپل خدای په سوچ شي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د هرات و لایت جامع جومات انځور

د هرات و لایت جامع جومات انځور

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د روضي جومات انځور په مزار شريف ښار کې

د روضي جومات انځور په مزار شريف ښار کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت زید بن ثابت جومات انځور/ د کابل بهار څلورمې حوزې ته څېرمه د مارکیت
(څلورمې حوزې) په څلورلاري کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د حضرت زید بن ثابت جومات انځور/ د کابل ښار څلورمې حوزې ته څېرمه د مارکیت (څلورمې حوزې) په څلورلارې کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د افغانستان پخواني جوماتونه او د هغه په انګړونو کې د ونو او بوټو کارونه

دا پوه بله او نوې ستونزه ده چې د ځينو پخوانيو جوماتونو په غولي (فرش) کې نوې مفکورې پلي شوې او جوماتونه يې پارکونو او يا تاريخي مقبرو ته ورته کړي دي.

د جوماتونو په انګړ کې يې حوضونه جوړ کړي، ونې کېنولې، گلانو بوټي يې ايڅنبي، سبزي او چمنونو کرلي او هغه يې د تاج محل مانې چې په هند هېواد، اوتار پرادش ايالت، آگره يا آګرا ښار کې شتون لري ورته کړي دي، د جوماتو دروازی بندي او يواځې د کومې جنازې لمونځ په کې اداکېږي او بس.

د عيد گاه جامع جومات انځور، وروسته له بيا رغونې نه

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د افغانستان نوي جوماتونه

د هېواد په نويو جوماتونو کې د ونو، بوټو او گلانو کارونه هم په ډيزاين او هم د سيمي له خلکو له خوا، خورا رواج شوي او هر څوک کوبښن کوي چې په خپلو جوماتونو کې ډېرې ونې، بوټي او گلان وکاروي، او دا کار د دوی له پاره په يوې سيالي اوښتي (بدله شوي) ده.

که چېرې مونږ په دې اړه ديني علماوو نه پوښتنه وکړو، هغوی په دې هکله وايي چې:

دا کار مکروه ده.

د دې له پاره چې د لوستونکو قناعت حاصل شي، ښه به وي چې ونو، بوټو او گلانو په کرنې، گټو او زيانونو سره له منطق او خپل ليد په هکله رڼا واچوو او بيا اړينه لاندې يوځای (ضميمه) شوي فتوا هم ولولو.

د حاجي عبدالرحمن جامع جومات انخور، په زرنگار پارک کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د ملا محمد عمر (رح) جامع جومات انځور، د وزير اکبر خان دغونډی د پاسه

د خالد بن وليد جامع جومات انځور، په تايمنی کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعيم بن ثابت جامع جومات انځور، په درېيم مڪروياتو كې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات انځور/ په درېيم مکرويانو کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات انخور/ په درېيم مکروياتو کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات انځور/ په درېيم مگرويانو کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات انخور/ په درېيم مکروياتو کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات انځور/ په درېيم مکرويانو کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات د لوحې انځور/ په درېيم مکړويانو کې

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات د لوحی انخوړ/ په درېیم مکرویانو کی

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د حضرت نعمان بن ثابت جامع جومات انځور/ په درېيم مکرويانو کې

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

استفتاء

جناب محترم مفتي صاحب

السلام عليكم ورحمت الله وبركاته

خه وايي علماء کرام او مفتيان عظام د شرع متين په دې مسئله کې چې آیا په مسجد کې د ونو کرل جائز دي او که نه؟

اجرکم علی الله

مستفتی: انجینیرحشمت خان کابل

الجواب باسم ملهم الصواب

د ونو کرل په مسجد کې د احنافو علماء کرام وايي ونې کرل په مسجد کې په لاندې څو وجو باندې جائز دي

(۱) د عامو خلکو د سيوري لپاره وي

(۲) په مونځ کوونکو باندې مسجد نه تنگوي

(۳) د صفونو په مينځ کې فاصله هم نه راولي

(۴) د مسجد ځمکه نمناکه وي

(۵) مشابهت يې د يهودو له عبادتگاه سره نه راځي

په پورتنیو يادو صورتونو کې د ونو کرل جائز دي

او که لاندې څو وجې موجود شي بيا د ونو کرل په مسجد کې جائز نه دي

(۱) که په مونځ کوونکو باندې مسجد تنگوي

(۲) د صفونو په مينځ کې فاصله راولي

(۳) د شخصي گټو لپاره وي

(۴) مشابهت يې د يهودو له عبادتگاه سره راځي بيا په مسجد کې ونې کرل جائز نه دي دا مسئله يې په

الموسوعة الفقهية کې په داسې عبارت سره بيان کړې ده:

وَقَالَ الْحَنَفِيُّ: إِنْ كَانَ لِنَفْعِ النَّاسِ بَظَلِّهِ، وَلَا يُضَيِّقُ عَلَى النَّاسِ، وَلَا يَفْرُقُ الصُّفُوفَ، لَا بَأْسَ بِهِ، وَإِنْ كَانَ لِنَفْعِ نَفْسِهِ بَوْرَقَةً أَوْ ثَمَرَةً، أَوْ يَفْرُقُ الصُّفُوفَ، أَوْ كَانَ فِي مَوْضِعٍ تَقَعُ بِهِ الْمِشَابَهَةُ بَيْنَ الْبَيْعَةِ وَالْمَسْجِدِ، يَكْرَهُ. الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۳ ص ۱۷۸

دا مسئله حضرت علامه ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين الدمشقي الحنفي (المتوفى:

۱۲۵۲هـ) په رد المحتار على الدر المختار کې هم بيان کړې ده عبارت يې داسې ده:

قَالَ فِي الْخُلَاصَةِ: غَرَسَ الْأَشْجَارَ فِي الْمَسْجِدِ لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا كَانَ فِيهِ نَفْعٌ لِلْمَسْجِدِ، بَلْ كَانَ الْمَسْجِدُ ذَا نَرْ وَالْأَشْطَوَانَاتِ لَا تَسْتَقَرُّ بِدُونِهَا وَبِدُونِ هَذَا لَا يَجُوزُ. اهـ. وفي الهنديّة عن الغراب: إِنْ كَانَ لِنَفْعِ النَّاسِ بَظَلِّهِ، وَلَا

يُصَيِّقُ عَلَى النَّاسِ، وَلَا يُفَرِّقُ الصُّفُوفَ لِأَنَّ بَأْسَ بِهِ، وَإِنْ كَانَ لِنَفْعِ نَفْسِهِ بَوْرَقَهُ أَوْ ثَمَرَهُ أَوْ يُفَرِّقُ الصُّفُوفَ، أَوْ كَانَ فِي مَوْضِعٍ تَقَعُ بِهِ الْمَشَاهِبَةُ بَيْنَ الْبَيْعَةِ وَالْمَسْجِدِ يَكْرَهُ. اهـ.

هَذَا، وَقَدْ رَأَيْتُ رِسَالَةَ لِلْعَلَّامَةِ ابْنِ أَمِيرٍ حَاجٍ بِخَطِّهِ مُتَعَلِّقَةً بِغُرْسِ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى رَدًّا فِيهَا عَلَى مَنْ أَفْتَى بِجَوَازِهِ فِيهِ، أَخَذًا مِنْ قَوْلِهِمْ: لَوْ غُرِسَ شَجَرَةٌ لِلْمَسْجِدِ فَثَمَرَتِهَا لِلْمَسْجِدِ، فَرَدَّ عَلَيْهِ بِأَنَّهُ لَا يَلْزَمُ مِنْ ذَلِكَ حُلُّ الْغُرْسِ إِلَّا لِلْعَدْرِ الْمَذْكُورِ لِأَنَّ فِيهِ شَعْلٌ مَا أُعِدَّ لِلصَّلَاةِ وَنَحْوِهَا، وَإِنْ كَانَ الْمَسْجِدُ وَاسِعًا أَوْ كَانَ فِي الْغُرْسِ نَفْعٌ بِثَمَرَتِهِ، وَإِلَّا لَزِمَ إِيحَارُ قِطْعَةٍ مِنْهُ، وَلَا يَجُوزُ إِبْقَاؤُهُ أَيْضًا، لِقَوْلِهِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - «لَيْسَ لِعِرْقِي ظَلِيمٌ حَقٌّ»، لِأَنَّ الظَّلِيمَ وَضِعَ الشَّيْءُ فِي غَيْرِ مَحَلِّهِ، وَهَذَا كَذَلِكَ إِخْرَاجًا مَا أَطَالَ بِهِ. رد المحتار على الدر المختار ج ١ ص ١٦١/الناشر: دار الفكر- بيروت/الطبعة: الثانية، ١٤١٢هـ.

دا مسئلة حضرت علامه كمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسي المعروف بابن الهمام (المتوفى: ٨٦١هـ) فتح القدير كفي داسي بيان كړې ده چې عبارت يې داسې ده: وَلَا يَجُوزُ غُرْسُ الْأَشْجَارِ فِيهِ إِلَّا أَنْ كَانَ ذَا نَرٍّ وَالْأَسْطُوانَاتِ لَا تَسْتَقِرُّ بِهِ فَيَجُوزُ لِشَرْبِ ذَلِكَ الْمَاءِ فَيَحْضَلُ بِهَا النَّفْعُ/فتح القدير ج ١ ص ٢٢١/الناشر: دار الفكر/الطبعة: بدون طبعه وبدون تاريخ

به الموسوعة الفقهية كفي به بل حای كفي وايي: غُرْسُ الشَّجَرِ فِي الْمَسْجِدِ وَالزَّرْعُ فِيهِ وَحَفْرُ بِنْرِ فِيهِ: ذَهَبَ الْحَقِيقَةُ إِلَى أَنَّهُ لَا يَجُوزُ غُرْسُ الْأَشْجَارِ فِي الْمَسْجِدِ إِلَّا إِذَا كَانَ ذَا نَرٍّ، وَالْأَسْطُوانَاتِ لَا تَسْتَقِرُّ بِهِ، فَيَجُوزُ لِشَرْبِ ذَلِكَ الْمَاءِ فَيَحْضَلُ بِهَا النَّفْعُ..... وَقَالَ الرَّافِعِيُّ فِي كِتَابِ الْوُقُوفِ: وَلَا يَنْبَغِي أَنْ يُغْرَسَ فِي الْمَسْجِدِ شَجَرٌ لِأَنَّهُ يَمْتَنِعُ الْمُصَلِّينَ، قَالَ فِي الرَّوْضَةِ فِي بَابِ السَّجَدَاتِ: فَإِنْ غُرِسَ قَلْعُهُ الْإِمَامُ، وَقَالَ الْقَاضِي حُسَيْنٌ فِي تَعْلِيْقِهِ فِي الصَّلَاةِ: لَا يَجُوزُ الْغُرْسُ فِي الْمَسْجِدِ وَلَا الْحَفْرُ فِيهِ: لِأَنَّ ذَلِكَ مِمَّا يَشْغَلُ الْمُصَلِّيَّ. الموسوعة الفقهية الكويتية ج ٣٧ ص ٢٢٦

الجواب صحيح

مفتي: ضياء الرحمن فاروقي الحنفي

١٤٠٢/١٢/٧هـ ش

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

د ونو، بوتو او گلانو کرنې گټې او زيانونه، په جوماتونو کې

الف. گټې:

۱. ونې، بوتې او گلان د اکسيجن توليد سرچينه ده او کولای شي کاربن دای اکساید جذب او اکسيجن توليد کړي.

۲. ونې، بوتې او گلان د بنايست او بنکلا سبب گرځي.

۳. ونې، بوتې او گلان سيوری رامنځ ته کوي، خلک کولای شي ترې گټه پورته کړي.

ب. نقصان (ضرر):

۱. په پخوانيو جوماتونو کې ونې نه وې او نبوی جومات کې هم کوم وخت چې ځمکه د جومات جوړولو د پار واخيستل شوه په هغې ځمکه کې کندي(چقري)، د خرما ونې او قبرونه وو. د حضرت محمد (ص) په لارښوونه کندي ډکې، قبرونه لرې او د خرما ونې پرېکي شوې.

۲. جومات د خدای کور او مسلمانان کوينښ کوي چې دا ودانۍ تر نورو بنکلي، اوچته او هرې خوانه، د ليد وړ وي.

۳. ونې کولای شي د جوماتونو ليد ته زيان(نقصان) ورسوي او جومات د خلکو د ليد نه پټ کړي د نموني په توگه دي پورتنني انځورونه (د حضرت نعمان بن ثابت جومات په درېيم مکرويانو کې)

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

په ځير سره وکتل شي، نو په ستونځو سره به د جومات موقعيت پيدا شي.

۴. د ونو د لوی والي په وخت کې سيمي خلک دي ته اړ کېږي چې اضافي لوحې د سړکونو تر غاړې او هم د سړک په منځ کې بندې کړي، دا لوحې د څو ورځو له پاره وي او وروسته د بادونو د لگيد، لمر وړانگو، بارانو او واورو په وړېدو سره له منځه ځي، چې دا کار د يوې خوا بې ځايه مصرف او له بلې خوا د جومات په شتون کې خبرې پيدا کوي.

۵. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگر کې خلک دي ته هڅوي تر څو د جومات ته د ننوتو مخکې شاو او خوا وگرځي او انځورونه واخلي.

۶. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگر کې خلک دي ته هڅوي چې جومات ودانۍ ته وروسته لار او ځيني کسانو ته دا زمينه مساعد تر څو د ونو لاندې خوب، کيني، غيبت وکړي او حتی تر دې پورې چې د لډو گيم په موبایل (غورکي) کې ووهي.

۷. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگر کې خلک دي ته اړ باسي تر څو په جوماتونو کې د اوبو مصرف ډېر او په وچکالي کې، ونډه واخلي.

۸. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگر کې خلکو ليد د جومات ودانۍ نه لرې کوي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

۹. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې د خدای ذکر موده لنډوي او خلک وروسته د ونو، بوټو او گلانو ليدو نه ودانۍ ته ننوځي.

۱۰. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې د جومات ودانۍ په جذابيت (کشش) او ليد کې منفي اغېزې کوي.

۱۱. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک دې ته اړ باسي تر څو هغه هره ورځ او يا هم په ورځ کې دوي ځله پاک او جارو کړي.

۱۲. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک دې ته اړ باسي تر څو د الوتونکو ننداره او غږ واورې.

۱۳. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک دې ته اړ باسي تر څو راز، راز سرې (پارو) استعمال کړي، چې ځينې يې ډير بد بوی هم لري.

۱۴. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک دې ته اړ باسي چې يوه کس د بنوال په توگه مقرر او هغه ته تنخوا ورکړي د اوبو پمپ، پلاستيکي پايپونه او نور اړين وسايل واخلي.

۱۵. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک دې ته اړ باسي چې د وسايلو ساتنې د پاره يوه اضافي او جلا کوټه جوړه کي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....
۱۶. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک دې ته
اړ باسی تر څو د بنوال د اوسېدو له پاره هم، خونه جوړه کړي.

۱۷. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک دې ته
اړ باسی چې خپل اوزگار وخت الله تېر کړي.

۱۸. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې خلک د غیر
ضروری او غیبت خبرو ته لاره اواره کوي.

۱۹. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې طبعي رڼا
کموۍ (لبروی) اوتیاره کوي.

۲۰. د ونو، بوټو او گلانو شتون د جومات په انگړ کې د لمر مخه
نیسي، کوم چې د وخت پېژندنې او د جومات فرش، توشکو او نورو
شیانو د لمر ورکولو له پاره، کار اخیستل کېږي.

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

سرچينه:

۱.

[https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%D%8B%D%85%9A%D%8A%D%82%AF_%D](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%D%8A%D%82%AF_%D%A%D%8B%D%85%9A)

۲. ځيني انځورونه د گوگل له سايت څخه.

۳. حشمت الله اتمر. ډاکټر. مهندس. (مياشت سلواغه - کال ۱۴۰۲)، د اسلامي معمارۍ پيل، د لاجواب مطبعه، کابل، افغانستان.

۴. حشمت الله اتمر. ډاکټر. مهندس. معمارۍ افغانستان، سال ۱۳۹۳ خورشيدۍ، انتشارات لاجورد، کارته سخی روبروی دروازه فاکولته انجينري کابل.

۵. حشمت الله اتمر. ډاکټر. مهندس. (مياشت لړم - کال ۱۴۰۳)، په اسلامي نظام کې ودانيز پر مختگ، د کيهان مطبعه، اوایي (هوایي) ډگر واپ، کابل، افغانستان.

۶. حشمت الله اتمر. ډاکټر. مهندس. موډرنه (مادرنه) جوماتونه (پخوا اونن)، (مياشت زمرۍ - کال ۱۴۰۱) د کيهان مطبعه، اوایي (هوایي) ډگر واپ، کابل، افغانستان.

۷. حشمت الله اتمر. ډاکټر. مهندس. اطلاعات، اصول و قواعد طراحي (بخش مساجد)، (ماه میزان - سال ۱۴۰۱ خورشيدۍ)، مطبعه لاجواب، کابل، افغانستان.

۸. حشمت الله اتمر. ډاکټر. مهندس. بنيانگذاري اولين مساجد توسط افغانها در آسترليا (ماه عقرب - سال ۱۴۰۰ خورشيدۍ)، مطبعه کيهان، جاده ميدان هوایي، کابل، افغانستان.

د پخوانیو جوماتونو توپیر، د نن سره

د چاپ شویو کتابونو لیست

۱. معمارۍ افغانستان
۲. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری
(بخش شفاخانه ها)
۳. راهنمود طلايي
(برای اساتید انستیتوت های تخنیکي و ساختمانی افغانستان)
۴. رسم تخنیک (گامی به سوی دنیای انجینری) جلد اول
۵. رسم تخنیک (گامی به سوی دنیای انجینری) جلد دوم
۶. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش
اداری)
۷. معمارۍ اصیل شهر کابل (مرادخانی)
۸. معمارۍ شهر کابل (بی بی مهرو)
۹. افغانستان در قرن تکنالوژی
۱۰. زونبندي اقلیم و زلزله افغانستان
۱۱. صدقه جاریه / دنیای انجینری
۱۲. آموخته های ناب از طراحی تا نظارت
جلد اول (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)
۱۳. داستان حقیقی با مقیاس معماری
۱۴. فرار از کشور- با تصاویر مستند
۱۵. نقش دانشمندان مسلمان در فن معماری و مهندسی
۱۶. پخسه در افغانستان
۱۷. بنیا نگذاری اولین مساجد توسط افغانها در آسترلیا

د پخوانیو جوماتونو توپیر، د نن سره

- .....
۱۸. آموخته های ناب از طراحی تا نظارت جلد دوم (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)
۱۹. منار جام – الهامی برای قطب منار
۲۰. آموخته های ناب از طراحی تا نظارت جلد سوم (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)
۲۱. جام یا کلیان (کلان)
۲۲. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد اول
۲۳. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد دوم
۲۴. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد سوم
۲۵. چپر ته چې قانون نه شته (ګډوډي د افغانستان په معماری کې)
۲۶. میرنه جوماتونه وو پخوا او نن ،،
۲۷. هله جور کو (نی پخسه – مقاوم زلزله)
۲۸. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش مساجد)
۲۹. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش مکاتب)
۳۰. هنر و صنعت چوب در مرادخانی
۳۱. هنر و پیشه حکاکی - زرگری در مرادخانی
۳۲. هیچ (چهل داستان واقعی)
۳۳. معماری اصیل شهر کابل
- (تشریح مورخ ۱۷ ماه میزان سال ۱۴۰۱ پوهنتون پولی تخنیک کابل)
۳۴. ۴۰- چهل

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

۳۵. مجنون او گلچېن (پښتو ناول)
۳۶. در جستجو (ناول به زبان دري)
۳۷. تفاوت ها تفاوت می آورد (کتاب تصویری)
۳۸. مجموعه از دروس دینی مولوی صاحب خیرالله مخدوم
(جلد اول)
۳۹. برف ها آب میشود
۴۰. رسم و تخنیک (گامی به سوی دنیای انجینری) جلد سوم
۴۱. آرزو و امید (ناول به زبان دري)
۴۲. بودا بنکاري (پښتو ناول)
۴۳. د اسلامي معمارۍ پیل
۴۴. نامنوني ژوي (پښتو ناول)
۴۵. حیوانات شوخ (ناول به زبان دري)
۴۶. مجموعه از دروس دینی مولوی صاحب خیرالله مخدوم
(جلد دوم)
۴۷. د شپېلی مینه (مه ینه) په کچه گړی کې (پښتو ناول)
۴۸. حشمت خان د کلا معماري
۴۹. د افغان الک او آذري جلی مینه (پښتو ناول)
۵۰. د وچو بڼونه او پارکونو معماري
۵۱. د یوي بسونکي مینان په یوه ټولگي کې (پښتو ناول)
۵۲. د ژرنده گړي ماما مینه (پښتو ناول)
۵۳. په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ
۵۴. شپنه ادی (پښتو ناول)
۵۵. بي زده کړي پوی (پښتو ناول)
۵۶. د میني تاو (پښتو ناول)

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

.....

۵۷. (BIM) په خپله ژبه - په نړۍ کې تر ټولو نوې او ګړندۍ
ګرڼلاره د معمارانو او اېنجنېرانو (انجینرانو) له پاره
۵۸. مجموعه از دروس دینی مولوی صاحب خیرالله مخدوم
(جلد سوم)
۵۹. سیدو او عیدو - د کوشنیوالي خواږه ملګري (پښتو ناول)
۶۰. د یوې میاشتي ناولي (پښتو ناول)
۶۱. دڅاڅکو هار (د یوه سړی لنډې کیسې)
۶۲. د کابل ښار اصلي معماري (مراد خانۍ)
۶۳. کوشنی سوداګره (پښتو ناول)
۶۴. د کابل ښار معماري - بي بي مهرو
۶۵. سرغندوی (ناب، مشهور) پوږي
۶۶. ډارونکی سېلاب (پښتو ناول)
۶۷. خواریکښ قاضي (پښتو ناول)
۶۸. د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د کار لاندې کتابونو لېست

۱. مجموعه از دروس دينی مولوی صاحب خيرالله مخدوم
(جلد چهارم)
۲. د خاورو لاندې ښار
۳. ليونی لپوه
۴. سپين کارغه
۵. سور تنور
۶. خره بيزو
۷. بندي مرغه
۸. توده پرستن
۹. بي وخته باران
۱۰. د ژوند پای

د پخوانيو جوماتونو توپير، د نن سره

د امکان او وخت په صورت کې

۱. پخسه در افغانستان (به زبان انگلیسی)
۲. تاریخ معماری افغانستان
۳. حویلی های آسمان خراش
۴. ارتباط گذشته، حال و آینده در معماری
۵. استعداد، سرعت و اقتصاد در معماری افغانستان
۶. شیطان چراغ
۷. خاطره ها

The difference between old mosques and today

Written by: Architect PHD Hashmatullah Atmar

Date: December - January /2026

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**